

İSTANBUL'DAKİ MUKADDES EMANETLER

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI*

İstanbul İslamiyet'in ilk döneminden hatıralar taşıyan, Hz. Muhammed (sav), ashab-ı kirâm ve Haremeyn'e ait "emânât-ı mübâreke" veya "emânât-ı mukaddese" adı verilen eşyanın önemli bir kısmını bünyesinde barındırmaktadır. Osmanlılar doğrudan Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılığın işareti sayılan kutsal emanetlerin İstanbul'da toplanmasına önem vermiş, Resul-i Ekrem'e ait olmayan eşyalarla karışmasını önlemek için de tahsis ettikleri özel mekânlarda muhafaza altına almışlardır.

İslam'da Allah'a imana ulaşmanın yolu olan Resul-i Ekrem'e imanı, onu yakından tanımayı, şahsiyetine güven duymayı, yaptıklarıyla söylediklerini benimsemeyi ve bunları kişinin kendi dünyasına mal etmesini gerektiren bir duygudur. Kur'an-ı Kerim bir kimsenin Allah'ı sevip sevmediğinin ölçüsünü Hz. Peygamber'e uyup uymadığıyla, onu örnek alıp almadığıyla ilişkilendirmekte ve bunu onun dilinden söyletmektedir.¹ Hz. Peygamber'in örnekliğini sadece dinî etkenlere göre değil, hatırasına duyulan derin saygı ve ona karşı beslenen vefa duygusu ile ilgili olduğunu düşünen ashap ile ardından gelen nesiller, Resul-i Ekrem'e ait veya kullandığı eşyaları büyük bir titizlikle korumuş; Hz. Yakub'un ağlamaktan görmez hâle gelen gözlerinin Hz. Yusuf'un gömleğini sürmesiyle iyileşmesi örneğinden hareketle² şifa ve teberrük amacıyla kullanmışlardır.³

Aile efradından başlamak üzere ashaptan birçoğu, bir tekine sahip olmanın bütün dünyaya bedel olduğuna inandıkları, siyer ve hadis kitaplarında özel bölümlerin açıldığı, Hz. Peygamber'e ait her türlü eşyayı büyük bir saygıyla koruyarak, bunlara saygı göstererek onun sevgisine delalet eden anlayışın öncülüğünü yapmışlardır.⁴

Emevîler Muaviye b. Ebu Süfyan'dan itibaren kılıç yoluyla ele geçirdikleri iktidarlarını güçlendirip meşrulaştırmak için Hz. Peygamber'in minberi, hırkası ve sancağı gibi bazı mukaddes eşyaları hilafet sembolü olarak kullandılar. 1258'de Hülâgu'nun Bağdat'ı işgaline kadar Abbasî halifelerinin yanında kalan kutsal emanetler daha sonra Memlûklere geçti.

Yavuz Sultan Selim, Mısır seferinden sonra (1517) altın sim işlemeli bohçalara sarılı, üzerlerinde "Hâzâ muhallefâtü Resûlillah" yazılı kutsal emanetleri yüzüne gözüne sürüp "Şefaata ya Rasulallah." diyerek bizzat mühürledi; Mekke'den gönderilen daha çok Haremeyn'e ait bazı eşyalarla birlikte deniz yoluyla İstanbul'a gönderdi.⁵ Emanetler arasındaki üzerinde aslan tasviri ve kûfi hatla "nasrun minallah" yazısı olan kırmızı renkli sancak-ı şerif başta olmak üzere, Hz. Peygamber'e ve ashaba izafe edilen bir kısım eşya ile Kâbe anahtarları, Hacerülesved mahfazası, altınoluk gibi emanetler Sultan I. Selim'den sonraki dönemde İstanbul'a getirildi.

Fahreddin Paşa 1916'da Osmanlı Hükûmeti'nin Hicaz'ı kısmen boşaltma kararı alması üzerine herhangi bir yağmaya karşı, Mescid-i Nebevî'de bulunan otuz parçadan oluşan mukaddes emanetleri 2.000 askerin koruması altında demiryolu hattıyla İstanbul'a gönderdi. VI. Mehmed 17 Kasım 1922'de İstanbul'dan ayrılırken Zeki Bey'in hilafete ait mukaddes emanetlerin birlikte götürülmesi teklifini bunların Türk milletine ecdadının armağanı olduğunu söyleyerek reddetmiş; Lozan görüşmelerinde de Fahreddin Paşa'nın getirttiği kutsal emanetlerin iadesi önerisi Türk heyeti tarafından kabul edilmemiştir.

Mukaddes Emanetler Dairesi

Topkapı Sarayı içinde üçüncü avluyu oluşturan Enderun Meydanı'nın kuzeybatı köşesinde yer alan tarihte olduğu gibi günümüzde de kutsal eşyaların korunarak sergilendiği yaklaşık 552 m²lik alanı kapsayan yapıya Mukaddes

* Marmara Üniversitesi

1 Âl-i İmrân 3/31.

2 Yûsuf 12/93, 96.

3 *Müsned*, VI, 348; Müslim, "Libâs", 10; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, nşr. M. Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1990, I, 351; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-nübelâ*, nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr., Beyrut 1981-1985, c. 4, s. 42-43.

4 Buhârî, "Vudû", 33; "Libâs", 66; Vâkidî, *el-Megâzî*, nşr. M. Jones, London 1965-66, c. 3, s. 1108-1109; Belâzürî, *Ensâbü'l-eyrâf*, nşr. Süheyl Zekkâr-Riyâz Zirikî, Beyrut 1996,

c. 2, s. 18; Ebül-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-Mustafâ*, nşr. Mustafa Abdülvâhid, Kahire 1996, c. 2, s. 555-556.

5 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, haz. Yücel Dağlı v.dğr., İstanbul 1996-2003, X, 122-124.

Emanetler Dairesi denir. Osmanlılara intikal edince Harem-i Hümayun'da muhafaza edilmeye başlayan mukaddes emanetlerin zaman içerisinde sergilenmeye başladığı bu mekâna “Hırka-i Saadet” veya “Emânât-ı Mukaddese Dairesi” de denir. Özellikle II. Mahmud zamanında tamamen mukaddes emanetlere tahsis edilen bu daire ilk defa Fatih Sultan Mehmed zamanında yapılmış ve zaman içerisinde restorasyon, tadil ve ilavelerle birtakım değişikliklere uğramıştır.

III. Ahmed'in hattıyla kelime-i tevhidin yer aldığı yayvan kemerli bir kapıdan girilen yapının esasını hırka-i saadetin bulunduğu Has Oda oluşturur. Has Oda'nın diğerlerine göre daha yüksek olan kubbe kemerli on iki penceresi bulunan bir kasnak üzerine oturmuş olup tepesinin çevresinde siyah zemin üzerine yaldızla Ahzâb suresinin 45-47. ayetleri, kasnağın altındaki şeritte ise Feth suresinin 1-8. ayetleri yer alan bir aydınlık feneri vardır. İznik çinileriyle kaplanmış duvarların üst kısmındaki yazı kuşağında Bûsîrî'nin *Kasîdetü'l-bürde*'sinden beyitler sülüs hatla yazılıdır.

Kemer üzerindeki alınlıkta celi sülüs hatla Hz. Peygamber'e salâtü selâmın yer aldığı sofadan odaya girişte sedef ve bağa kakmalı hendesî motiflerle bezenmiş çift kanatlı bir kapı bulunmaktadır. Burada Resul-i Ekrem'in hırkasından başka iki kılıcı, yayı ve sancak-ı şerifi muhafaza edilmekte ve ön zemininde Kâbe'nin kapısı, altınoluğu, anahtarları ve ashaba ait kılıçlar gibi bazı eşyalar sergilenmektedir. Has Oda'nın bitişiğindeki oda, padişahın Enderun'daki arz ağalarıyla görüştüğü bir kabul salonu olduğu için buraya “arzhane” denilir. Burada name-i saadet, kadem-i saadet, mühr-i saadet, dendân-ı saadet, sakal-ı şerifler, kabir toprağı ve diğer bazı emanetler yer almaktadır.

Şadırvanlı sofanın arkasında solda duvarlarını kaplayan çinilerin üst kısımlarında *Kasîdetü'l-bürde*'den beyitler yazılı olan ve eskiden Has Oda koğuşu olarak kullanılan bölüm yer alır. XIX. yüzyıldan sonra hırka-i saadet ziyaretçilerine hediye edilmek üzere ortasında ve kenarlarında kalıpla ve baskı tekniğiyle beyitler yazılmış “destimal” denilen tülbentlerin hazırlanıp saklanması için kullanıldığından Destimal Odası olarak adlandırılmaktadır. Bu odanın önünde devam eden on üç kubbeli revakın altında kurulan bir çadır içinde vefat eden padişah ve şehzadelerin cenazeleri yıkanıp kefenlenir ve Mukaddes Emanetler Dairesi'nin giriş kapısının solunda revak önündeki mermer seki üzerine konulan cenaze için helallik dilenerek tezkiye edilirdi.

Hırka-i Saadet Dairesi'nin temizliği, kokulandırılması ve korunmasından sorumlu kırk

1- Mukaddes emanetlerin muhafaza edildiği Has Oda'nın sedef kapısı

adet has odalı mevcuttu; bizzat padişah da kendisini bu görevlilerden biri kabul eder ve hırka-i saadet sandığının ve bulunduğu odanın anahtarını yanında tutardı. Dört has odalı gece nöbeti tutar ve Kur'an okurdu.

III. Murad döneminden halifeliğin kaldırılmasına kadar Mukaddes Emanetler Dairesi, Osmanlı padişahlarının en önemli ibadet ve merasim mekânıydı. Padişahlar tahta çıkınca ilk biati burada alır, kızlarının nikâh törenleri burada yapılır, savaşlarda cepheye götürülecek sancak-ı şerif buradan çıkarılırdı.

Osmanlılarda padişah vefat edince yerine geçecek olan sultan Hırka-i Şerif Dairesi'ne başında saltanat alameti olarak yusufî destar ve sırtında samur erkân kürkü ile kurulan tahta oturtularak biat alır ve cülusun on beşinci günü Mukaddes Emanetler Dairesi'ne giderek

2- Has Oda'nın kubbesi

kayıt defterlerini gözden geçirirdi.⁶ Çeşitli vesilelerle yapılan dualar burada icra olunurdu. Cuma geceleri yatsı namazının ardından Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kur'an okunur, şehzadelerin hatim, padişahların sakal

⁶ Cevdet Paşa, *Târih*, İstanbul 1309, c. 4, s. 236-237; Tayyarzâde Atâ Bey, *Târih*, İstanbul 1292, c. 1, s. 93.

(*irsâl-i lihye*) duaları ve merasimleri bu dairenin önünde gerçekleştirilirdi.

Saltanatın ilgası üzerine Hırka-i Saadet Dairesi'nde günün her saatinde Kur'an okunması âdeti kaldırıldı. 1980'de müzenin açık olduğu saatler içinde Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi Kıraat Bölümü'ndeki hafızlar tarafından yeniden Kur'an-ı Kerim tilavetine

3- Hırka-i Saadet'in muhafaza edildiği mahfazalar (TSM, nr. 21/29, 2/784)

başlandı. Bu uygulama 15 Mart 1991 tarihinden itibaren İstanbul Müftülüğü tarafından belirlenen yedi imam tarafından nöbetleşe yürütüldü ve 25 Ekim 1996'dan itibaren de yirmi dört saat boyunca Kur'an okuma uygulaması yeniden başlatıldı.

Hırka-i Saadet

Hz. Peygamber'in giydiği elbiselerden "bürde" adı verilen ve günümüze ulaşan iki adet hırkası İstanbul'da muhafaza edilmektedir. Bunlardan Topkapı Sarayı'nda sergileneni "hırka-i saadet", Fatih'te bulunduğu camiye adını veren ise "hırka-i şerif" adıyla meşhur olmuştur.

Hırka-i saadet, muallakat-ı seb'a şairlerinden Kâ'b b. Züheyr'in İslam'a girerken huzur-ı saadette okuduğu kaside dolayısıyla bizzat Hz. Peygamber tarafından ona giydirilmek suretiyle hediye edilmiştir.⁷ 124 cm boyunda geniş kollu, siyah yünlü kumaştan dikilmiş krem renginde ve yün astarlı hırka-i saadet, Ka'b'ın mirasçılarından Emevîlere, onlardan da Abbasîlere intikal ederek Hz. Peygamber'in kılıcıyla birlikte hilafetin şiarı olarak kullanılmıştır.⁸

⁷ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şuarâ'*, Beyrut 1991, s. 84-85.

⁸ Hilâl es-Sâbî, *Rûsûmü dâri'l-hilâfe*, nşr. Mihâil Avvâd, Beyrut 1986, s. 90-91.

Mısır Abbasî halifeleri tarafından da hilafetin sembolü olarak kullanılan hırka-i saadet, Mısır'ın fethinden sonra Osmanlılara geçmiştir. Hırka-i saadet günümüzde altın sırmalı yedi ipek kadife kumaşa sarılmış olarak altın bir sanduka içinde, üstten iki kanatlı altın bir çekmeceye korunmakta ve gümüş bir taht üzerinde sergilenmektedir.

Osmanlı sultanları hilafet şiarı olarak hırka-i saadete ayrı bir değer vermiş, ona yakın olmaya özen göstermiş, onu sürekli ziyaret etmeyi âdet edindikleri gibi, başta savaş seferleri olmak üzere gittikleri yerlere götürmüşlerdir.⁹

Osmanlı döneminde hırka-i saadet etrafında teşekkül eden önemli geleneklerden biri de ramazanın on beşinci günü yapılan ziyarettir; eğer bu gün cumaya rastlarsa ziyaret cumartesi gününe bırakılırdı. Sultanlar Topkapı Sarayı'nı terk ettikten sonra bile hırka-i saadet saray içinde kalmış, ya sultanın odasında veya Sofa Köşkü'nde muhafaza edilmiş ve ziyaret törenlerine Hırka-i Saadet Alayı denilen bir tören eklenmiştir.

Ramazan ayının on ikinci günü, başta padişah olmak üzere Has Oda ağaları tarafından hırka-i saadet ve diğer emanetler Revan Köşkü'ne nakledilip

⁹ Kâtib Çelebi, *Fezleke*, İstanbul 1286-87, c. 1, s. 90.

4- Hırka-i Şerif Camii

daire süpürülür, duvarları, nişler, kapılar gül suyuna batırılmış süngerlerle silinir, ardından öd ve amber yakılarak daire tütsülenir ve on dördünde ziyaret merasimine katılacak olanlara davet tezkireleri gönderilirdi. Ertesi gün öğle namazından sonra protokol sırasına göre hırka-i saadetin ziyaret edileceği yerde toplanılır, imam-ı evvel, imam-ı sâni, Has Oda imamı ve pek çok müezzîn ayakta Kur'an okur, padişah ve davetliler hırkayı ziyaret ederlerdi. Akşama kadar süren bu törende yeniçerilere ve öteki ocaklılara baklava dağıtılır, ilgililere rütbelere göre hilat giydirilir, ziyaretçilere de üzerinde, "Hırka-i hazret-i fahr-i rusüle/ Atlas-ı çerh olamaz pâyendâz/Yüz sürüp zeylini takbîl ederek/Kıl şeffî ümeme arzı niyâz" gibi mısraların yazıldığı çevreler verilirdi.¹⁰ Hırkanın yalnız yakası sağ omuz başından öpülür, dudak bu suretle hırkanın kumaşına değmezdi. Ziyaretin sonunda hırka-i saadet yine sultan tarafından yerine konulur, gelecek ramazana kadar açılmazdı.

¹⁰ Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih*, nşr. Münir Aktepe, İstanbul 1976-81, c. 2, s. 79.

Ziyaretlerde hırka-i saadetin sandukası bizzat padişah tarafından açılır, hırka yedi ipek kadife bohça içinden çıkarılır, uçları su dolu bir kâseye hafifçe batırılarak ıslatılır ve bu su kazanlara taksim edilip içilmek üzere dağıtılırdı. II. Mahmud zamanından itibaren istismara açık olan bu uygulama terkedilerek özel olarak hazırlanan ve üzerine hırka-i saadet hakkında bir şiirin yazıldığı tülbentlerin hırka-i saadete sürülerek dağıtılması âdeti başlatıldı. "Destimal" denilen bu tülbentler Hz. Peygamber'in hırkaları üzerine arada başka bir şey olmadan serilip üstten öpülür ve ziyaretin hatırası olarak saklanırdı. Üzerine ahşap kalıplarla çeşitli beyitler ve ibareler basılır, öpenler tarafından alınıp saklanır ve hemen bütün sahipleri tarafından, sarık, fes vs. içinde başta taşınır, öldüklerinde ise gasilden sonra göğüslerine konularak, birlikte defnedilmeleri vasiyet edilirdi.

Bugüne kadar üç ayrı destimal çeşidine rastlanılmış, muhtelif zamanlarda destimaller üzerine şu kıta ve beyitler yazılmıştır:

5- Hırka-i Şerif Camii'nde Hırka-i Şerif için hazırlanan özel müze sergi bölümü

Hırkâ-i Pâk-i Rasûl'e mesh olunmuş destmâl
Bûy-i feyz ihsân ider pirâhen-i Yûsuf misal
Hırkâ-i Pâk-i Rasûl'ü verd-i sadberk et hayal
Ravzasından bir varakdır ol gülün bu destmâl

Hırkâ-i Hazret-i Fahr-i Rasûl'e
Atlas-ı çerh olamaz pây-endaz
Yüz sürüp zeyline takbil ederek
Kıl şefi'ül ümeme arz-ı niyaz

Osmanlı sarayında hırka-i saadet ziyaretleri ve bu vesileyle düzenlenen Hırka-i Saadet Alayı zengin folklorik özellikleriyle asırlar boyunca toplumun temel dinamiklerinden birini teşkil etmiş ve pek çok müellif bu konuyla ilgili düşünce ve duygularını kaleme almışlardır. Türklerin hırka-i saadete karşı beslediği derin saygının tezahürünü 1921 Şubat'ında yazdığı aşağıdaki satırlarda Yahya Kemal en güzel şekilde şöyle dile getirmektedir: “Bu devletin iki mânevî temeli vardır: Fâtih'in Ayasofya minaresinden okuttuğu ezan ki hâlâ okunuyor! Selim'in hırka-i saâdet önünde okuttuğu Kur'an ki hâlâ okunuyor! Eskişehir'in, Afyonkarahisar'ın, Kars'ın genç askerleri! Siz bu kadar güzel iki şey için döğüşünüz.”

Saltanatın ilgası üzerine hırka-i saadeti ziyaret âdeti kaldırılmıştır. Topkapı Sarayı müze hâline getirildikten sonra Has Oda 1962 yılına kadar ziyarete kapalı tutulmuş, bu tarihten sonra da hırka-i saadet ziyareti manevi derinliğinden yoksun bir şekle dönüşmüştür. Günümüzde geleneklere uygun bir şekilde yapılmasına yönelik bir çabanın olduğu belirtilmelidir.

Hırka-i Şerif

Hz. Peygamber vefatından kısa bir süre önce hırkasını çıkarıp Hz. Ömer ile Hz. Ali'ye teslim ederek kendisini ziyaret etmeyi çok arzulayan, fakat yaşlı olan annesinden dolayı bunu gerçekleştiremeyen Üveys el-Karanî'ye vermelerini vasiyet etmiş; onlar da Resul-i Ekrem'in bu âlemden ayrılmasından sonra bunu yerine getirmişlerdi.¹¹ Veysel el-Karani'nin üzerinde hırka-i şerifi görenler, “Acaba Üveys bu hırkayı (*bürde*) nereden buldu?” demekten kendilerini alamıyorlardı.¹² Hz. Peygamber'in miracı sırasında üzerinde olduğu rivayet edilen hırka-ı şerif yapılışı ve imalat

¹¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, c. 4, s. 29; Ferîdüddin el-Attâr, *Tezkiretül-evliyâ*, nşr. M. Edib el-Câder, Dımaşk 2009 s. 43-44; Murtazâ ez-Zebîdî, *İkdü'l-cevheri's-semîn*, İSAM Ktp., nr. 4622, s. 27.

¹² Müslim, “Fezâilü's-sahâbe”, 225; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. 4, s. 206.

6- Hırka-i Şerif

teknikleriyle, Topkapı Sarayı'ndaki hırka-i saadet gibi dokunmuş bir kumaştan olmayıp işleme tekniği girift, zor ve karmaşık bir yapıdadır. Bugün dahi bu incelikte böyle bir işlemenin yapılabilirliği şüphelidir. Mikroskopik analizlerde tespit edildiği üzere keten, pamuk ve ipek bir arada kullanılmıştır.

Veysel el-Karanî'nin vefatından sonra hırka-i şerif kardeşi Şehabeddin el-Üveysî'ye intikal etti ve ardından onun soyundan gelen aile fertleri tarafından muhafaza edildi. Üveysîler ellerinde Hz. Peygamber'in hırkasının bulunması sebebiyle gittikleri her yerde saygıyla karşılanıyor, devlet ve toplum içerisinde büyük bir itibara sahip oluyorlardı. Sultan I. Ahmed'in isteğiyle İstanbul'a gelen Üveysîler, Hırka-i Şerif Camii'nin kuzeydoğu yönünde Akseki Mescidi'nin karşısında bulunan bir evde ikamet etmeye başladılar. Hırka-i şerifi önce ikametgâhlarında, XVIII. yüzyılın başlarından itibaren de Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın (ö. 1711) bitişiğine imaret ve çeşme yaptırdığı kâgir bir hücrede ramazan aylarında ziyarete açıyorlardı. Sultan I. Abdülhamid'in Fatih semtinde Hırka-ı Şerif Camii'nin kuzey avlusuna tek odadan ibaret hususi bir hücre yaptırmışından sonra (1780) hırka-i şerif burada muhafaza edilmeye ve ramazan aylarında ziyarete

açılmaya başlandı. Küçük Hırka-i Şerif Dairesi veya Eski Hırka-i Şerif Odası olarak anılan bu hücre II. Mahmud tarafından 1812'de yenilendi. Sultan Abdülmecid hırka-i şerifin şanına layık bir cami ve ziyaret mahalli yaptırmaya karar verdi (1851). Resul-i Ekrem'in miracı esnasında üzerinde olduğu için Hırka-ı Şerif Camii Kudüs'te bulunan Kubbetü's-Sahra gibi sekizgen planlı olarak tasarlandı.

Özellikle ramazan ayının ikinci yarısında valide sultan tarafından ziyarete açılan hırka-i şerifi, Osmanlı devlet erkânının hırka-i saadeti ziyaret ettikten sonra herhangi bir protokole bağlı olmaksızın camiye gelerek ziyaret etmeleri ve kapıkullarının her on neferine birer tepsi baklava gönderilmesi âdettendi. Hırka-i şerif ziyareti öğle namazının ardından başlamakta ve ikinci cemaatinin ziyareti bitirmesiyle akşam ezanından önce son bulmakta, ayrıca Kadir geceleri teravih namazından sabah namazına kadar devam etmekteydi. Arife gününe kadar halkın ziyaretine açık bulundurulmuş bu ziyaretler günümüzde de ramazan ayının ilk haftasından itibaren herhangi bir resmî protokole bağlı olmadan sürmektedir. İstanbul nüfusunun artması ve ulaşım imkânlarının gelişmesi, İstanbul dışından da çok sayıda ziyaretçinin buraya akın etmeye başlamış ve ziyaretler ramazanın bütününe

7- Mukaddes emanetlerden Nâ'l-i Şerif (TSM, nr. 21/190)

yayılmışsa da, özellikle Kadir gecelerinde büyük bir izdihamın yaşanmasına sebep olmuştur. Osmanlı devrinde ramazanın üçüncü haftasının erkeklerle, son haftasının kadınlara tahsis edilmesi usulü ise kaldırılmıştır. Osmanlı döneminde olduğu gibi günümüzde de Üveysî ailesi hırka-i şerif ile ilgili hizmetlere öncülük yapmaktadır. Hırka-i şerifin yanında sakal-ı şerif ile Veysel el-Karanî'ye nispet edilen kemer ve takke de ziyarete açılmaktadır.

Sancak-i Şerif

Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'nin siyah renkli kaftanının yünlü kumaşından yapıldığı tahmin edilen Ukâb adlı ve üzerinde "lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah" yazılı olan sancağına "sancak-ı şerif (livâ-i saadet)" denir. Sancak-ı şerif Osmanlılara intikal edilince gümüş bir sandık içinde Eyüpsultan Külliyesi'ne konuldu. Sancak-ı şerif 1730 yılında Patrona İsyanı sırasında asilerin eline geçmemesi için Topkapı Sarayı'na taşınarak Hırka-i Saadet Dairesi'ne konuldu ve Eyüpsultan Türbesi'nde sancak-ı şerifin sadece kılıfları kaldı.

Name-i Saadetler

Hz. Peygamber'in deri üzerine yazılmış ve günümüze ulaşan mektuplarına "name-i saadet" denir. Hz. Peygamber'in Bizans'ın Mısır Genel Valisi Mukavkıs'a, Bahreyn Emiri Münzir b. Sâvâ'ya, Gassanî Emiri Hâris b. Ebu Şemir'e ve peygamberlik iddiasında bulunan Müseylimetülkezzâb'a gönderdiği İslam'a davet mektupları Mukaddes Emanetler Dairesi'nde sergilenmektedir. Hz. Osman'a nispet edilen ve günümüze ulaşanların en eskilerinden birisi olan mushaf-ı şerif de bu dairede korunmaktadır.

Mühr-i Saadet

Resul-i Ekrem yabancı devlet başkanlarına İslamiyet'e davet mektupları yazmaya karar verince, kaşında

8- Kadem-i Şerif (TSM, nr. 21/195)

aşağıdan yukarıya üstte lafza-i celal bulunacak şekilde istif edilmiş "Muhammed resûlullah" ibaresinin yer aldığı mühr-i saadet denilen serçe parmağına taktığı bir yüzük hazırlattı. Hz. Peygamber'den sonra sırasıyla Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman tarafından kullanılan mühr-i saadet 650-651 (30) yılında Medine'deki Eris Kuyusu'na düşerek kayboldu ve aynı ibareyi taşıyan bir kopyası yaptırıldı.¹³ XIX. yüzyılda Bağdat'ta bulunarak İstanbul'a gönderilen ve hâlen Hırka-i Saadet Dairesi'nde sergilenen dikdörtgen yüzük taşı şeklindeki kırmızı akikten mührün bu kopya olduğu tahmin edilmektedir.

Kadem-i Şerif

Taş veya tuğla zemin üzerinde bulunan ve Hz. Peygamber'e mal edilen, nakş-ı kadem-i saadet" de denilen ayak izine "kadem-i şerif" denir. Osmanlı sultanları diğer kutsal emanetler gibi kadem-i şeriflere de büyük bir saygı göstererek, Hz. Peygamber'in hatırasını taşıyan bu eşyalarla İstanbul'u şereflendirmeyi düşündüler. Mısır'da

¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. 1, s. 369.

9- Mukaddes emanetlerden Nâ'î-i Saadet ve mahfazası (TSM, nr. 21/191)

Sultan Kayıtbay Türbesi'nde Kayıtbay'ın başucuna konulmasını vasiyet ettiği kadem-i şerifi, Sultan I. Ahmed İstanbul'a getirtmiş, fakat gördüğü bir rüya üzerine bir kopyasını çıkarttıktan sonra aslını geri göndermiş ve bunu şöyle dile getirmiştir:

N'ola tâcım gibi başımda götürsem dâim
Kadem-i nakşını ol hazret-i şâh-ı rusûlün,
Gül-i güzlâr-ı nübüvvet o kadem sâhibidir
Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün.

İslam Peygamberi'nin ayak izleri de İslami edebiyata intikal etmiş ve bu konuda müstakil manzumeler kaleme alınmış ve bu olayın gerçekleşebileceğine dair eserler yazılmıştır. İçinde Resul-i Ekrem'in ayak izinin bulunduğu evlerin, yanmayacağı ve ziyaretçiden mahrum kalmayacağı, ayrıca ayağının izini gören kimsenin gözlerine hastalık arız olmayacağı, kadem-i şerife yüz sürenlere insanların ve cinlerin zarar veremeyeceği inancı bu türden eserlerin yazılmasına sebep olmuştur.

10- Sakal-ı Şerif (TSM, nr. 21/457)

Osmanlı âlimlerinden Mehmed Münib Ayıntâbî (ö. 1823), mucizelerinden biri olduğunu ve birkaç defa vuku bulduğunu ileri sürdüğü Hz. Peygamber'in ayak izinin kaya gibi sert zemine çıkmasının mümkün olduğunu ispata çalıştığı *Âsârü'l-hikem fî nakşî'l-kadem* adlı bir risale yazmış, eserinin bir bölümünü, I. Abdülhamid döneminde İstanbul'a getirilen Şam'daki ayak izinin ne zaman oluştuğu konusuna ayırmıştır. Kadem-i şerifi başı üstünde taşıyarak İstanbul'a getiren Şeyh Seyyid Muhammed Ziyad, padişah'tan büyük saygı görmüş, Sadrazam Halil Hamid Paşa da kendisi için Samatya'da Kadem Tekkesi'nin bulunduğu mahaldeki Kapıcıbaşı konağını istimlak ederek Tekke inşa ettirmiştir.

Mukaddes Emanetler Dairesi'nde dördü taş, ikisi tuğla olmak üzere altı adet kadem-i şerif korunmaktadır. Bunların en çok önem verilen ve kapaklı altın çerçeve içinde tutulana, Nizamiye Alay Emiri Ahmed Bey tarafından Trablusgarp'tan getirilerek Sultan Abdülmecid'e sunulmuştur. Altın mahfazası 1877'de II. Abdülhamid tarafından yaptırılan bu kadem-i şerifin, miraç sırasında Hz. Peygamber'in Kubbetü's-sahre'de kalan ayak izi olduğu söylenir.¹⁴

14 Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut, ts., c. 5, s. 168.

11- Sakal-ı Şerif (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

Sultan I. Mahmud Mukaddes Emanetler Dairesi'nde bulunan kadem-i şerifi Eyüp Sultan Türbesi'nin kible tarafında mermerden yaptırdığı yirmi gözlü bir kemer içine koydurarak ziyarete açmıştır.¹⁵ Sultan III. Mustafa Türbesi'nde de bir kadem-i şerif muhafaza edilmekte; 1634-1635'te Veziriazam Bayram Paşa tarafından yaptırılan külliyyede yer alan Bayram Paşa Tekkesi Hz. Peygamber'in ayak izi muhafaza edildiği için Kadem-i Şerif Tekkesi adıyla anılmaktadır.

Na'l-i Şerif

Hz. Peygamber'in kullandığı ayakkabılara "na'l-i şerif" denilir. Hadis kaynaklarında ayrıntılı biçimde tarif edilen na'l-i şerif, İslami edebiyatta hem Resul-i Ekrem'in zatı hem de ayağının kutsiyetine nispetle iki yönden önemli görülmüştür.¹⁶ Hz. Peygamber'in giydiği ayakkabılar, "na'l-i resûl, na'l-i pâk, na'l-i mübârek, na'l-i saadet, na'leyn-i saadet, na'leyn-i şerîfeyn, başmak-ı şerif" gibi adlarla anılmıştır.

Mukaddes Emanetler Dairesi'nde Hz. Peygamber'e ait olduğu söylenen ve İstanbul'a farklı zamanlarda intikal eden üç na'l-i şerif sergilenmektedir. Bunlardan biri Sultan Abdülaziz zamanında Bitlis'te ortaya çıkmış ve Pertevniyal Valide Sultan tarafından gümüş mahfaza yaptırılarak 1872'de kutsal emanetler arasına dâhil edilmiştir. Şirinzade Hafız Sadeddin na'l-i şerifin Bitlis'ten İstanbul'a getirilişini, yolda karşılaşılan olağanüstü hadiseleri, insanların ona gösterdiği ilgi ve saygıyı anlatan *Na'l-i Resûl* adında 235 beyitten oluşan bir manzume kaleme almıştır.

15 Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih*, c. 1, s. 26.

16 Buhârî, "Farzül-humus", 5, "Libâs", 37; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. 1, s. 371; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, nşr. Ömer b. Garâme el-Amrî, Beyrut 1415/1995, c. 22, s. 409-410.

12- Sakal-ı Şerif bohçası (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

Kutsal emanetler arasındaki diğer iki sandalet tipli na'î-î şerifler yapım tekniği ve malzemeleri açısından birbirine benzemektedir. “Başmak-ı şerif” denilen ayakkabı ise aşık kemikleri hizasından kesilmiş bir mest olup bunun diğer teki Fatih'te Hırka-i Şerif Vakfı'ndadır.

Dendân-ı Saadet

Resul-i Ekrem'in Uhud Gazvesi'nde tamamı ya da bir parçası kırılan dişine “dendân-ı saadet (dendân-ı şerif)” denir. Dendân-ı şerif Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinden sonra İstanbul'a getirilmiş olup hâlen VI. Mehmed Vahdeddin tarafından yaptırılan murassa bir kutu içinde muhafaza edilmektedir.¹⁷

İstanbul kültüründe Hz. Peygamber'in Uhud Savaşı'nda kırılan dişinin üzüntüsü sebebiyle ağzında diş bırakmayan Veysel el-Karanî tespihçiliğın pîrî kabul edilmiş ve bu mesleğın yapıldığı dükkânlarda aşağıdaki beytin yazılması âdet olmuştu:

Besmeleyle açılır her gün bizim tezgâhımız
Hazret-i Veysel Karanî pîrimiz üstadımız

17 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, c. 10, s. 71.

Sakal-ı Şerif

Hz. Peygamber'in saç ve sakalından günümüze ulaşan teller Mukaddes Emanetler Dairesi ile dünyanın çeşitli yerlerindeki cami ve evlerde “lihye-i saadet, lihye-i şerif, sakal-ı şerif” gibi adlarla muhafaza edilmektedir. Resul-i Ekrem tıraş olurken çevresini saran sahabeler kesilen saç ve sakal tellerini daha yere düşmeden almak için gayret gösterirlerdi.¹⁸ Hz. Peygamber'in bizzat kendisi de kesilen saçlarını ashaptan bazı kimselere saklamaları ve ailelerine dağıtmaları için vermiştir. Bundan dolayı ashap başta olmak üzere sonraki nesiller sakal-ı şerife sahip olup ondan bereket ummuşlar ve Halid b. Velid gibi savaşlarda bu saç tellerinin zafer kazanmada etkili olduğuna inanmışlardır.¹⁹

Evliya Çelebi, Mısır'dan getirilen mukaddes emanetler arasında bir tutam lihye-i saadetin yer aldığını kaydeder. Ahmed Teymur Paşa yaşadığı dönemde (d.

18 *Müsned*, IV, 324; Müslim, “Fezâil”, 75.

19 *Müsned*, III, 256; Vâkadî, *el-Megâzî*, III, 1108; Müslim, “Hac”, 323-326; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. 7, s. 15.

13- Sakal-ı Şerif muhafaza kutusu (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

1871-ö. 1930) varlığı bilinen sakal-ı şeriflerin İslam dünyasının hangi şehirlerinde bulunduğunu bir liste hâlinde kaydetmiş, Sultan V. Mehmed Reşad döneminde Topkapı Sarayı'ndaki mukaddes emanetler arasında kırk üç adet sakal-ı şerif olduğunu, padişahın bunlardan yirmi dördünü bazı Osmanlı beldelerine gönderdiğini, birini de İstanbul'a yaptığı ziyaret sırasında Sultan Cihan Begüm'e hediye ettiğini bildirmiştir. Abdülaziz Bey, İstanbul'da büyük konaklarda muhafaza edilen çok sayıda sakal-ı şerif olduğunu, bu konaklarda en üst katta yer alan küçük bir odanın mescit gibi düzenlenerek bu odaya "lihye-i saadet odası" denildiğini kaydettikten sonra sakal-ı şeriflerin nasıl ziyarete açıldığını anlatır.

Bugün İstanbul'da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından da kayıt altına alınmış 422 adet sakal-ı şerif bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı Mukaddes Emanetler Dairesi'nde ve bir kısmı da Osmanlı döneminde olduğu gibi bazı cami, tekke, vakıf ve evlerde korunmaktadır.

Osmanlı döneminde olduğu gibi günümüzde de, ramazan ayının on beşinden sonraki gecelerde ve diğer mübarek gecelerde sakal-ı şerif bohçaları ziyaretçilerin hep birlikte okuduğu tekbir ve salât-ı ümmiyye eşliğinde açılır, mahfazalar cemaatin yoğunluk derecesine göre ya önünden geçerken salavat getirilerek veya öpülerek

tazim edilir. Aynı şekilde sakal-ı şeriflerin ramazanda ve mübarek gecelerde camiler arasında dolaştırılması da sürdürülen bir âdettir.

Süyuf-i Mübareke

Hırka-i Saadet Dairesi'nde ikisi Hz. Peygamber'e, biri Hz. Davud'a ve diğerleri Hulefa-yı Raşidîn ile Ammar b. Yasir gibi ashaba izafe edilen ve sonradan çoğu murassa kabza ve kınların yapıldığı yirmi kadar kılıç bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in Uhud Gazvesi'nde kullandığı ve daha sonra Hz. Ömer'e hediye ettiği, sırasıyla Emevîler, Abbasîler ve Sultan Baybars el-Bundukdârî'nin eline geçen kılıç III. Murad zamanında İstanbul'a getirilmiştir. Osmanlı padişahları Sultan I. Ahmed'den itibaren kılıç kuşanmayı kutsal emanetler arasında bulunan Hz. Peygamber'in veya Hz. Ömer'in veya Osman Gazi, Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim gibi padişahlara atfedilen kılıçlardan biri ya da ikisiyle gerçekleştirirlerdi.

Hz. Peygamber'e izafe edilen yaya da "kavs-ı saadet (kemân-ı Peygamberî)" denir. Topkapı Sarayı'nda sergilenen kavs-ı saadet 118 cm uzunluğunda ve *neb'* adlı bir kamış cinsinden yapılmıştır ve gümüş mahfazası I. Ahmed tarafından yaptırılmıştır.

Asâ-i Nebevî

Topkapı Sarayı'nda sergilenen Hz. Peygamber'in mescidinden bir hatıra olarak Ravza-i Mutahhara'nın imarı sırasında değiştirilen ahşap aksamdan yapılmış, uçlarına uzun topuzlu gümüş geçmeler konulan 148 cm uzunluğunda ve altıgen kesitindeki değneğe "asâ-i nebevî" denir. Diğer asâ-i nebevî ise Mescid-i Haram'dan bir hatıra olarak Kâbe'nin tamiri esnasında yapılmıştır.

Kadeh-i Şerif

Hz. Peygamber'in su içerken kullanmış olduğu çeşitli malzemelerden yapılmış su kaplarına "kadeh-i şerif" denir; bunlar ashap tarafından muhafaza edilerek sonraki nesillere aktarılmıştır. Mukaddes Emanetler Dairesi'nde sergilenen kadeh-i şerif ise Hz. Peygamber'in Benî Sâide gölgeliğinde dinlenirken su içtiği, gümüşle kaplanarak üzerine o zamana kadarki hikâyesinin anlatıldığı yazı şeritleri kazınan ağaçtan kaptır.²⁰

Kamîs-i Fahrü'n-nisâ

Mukaddes Emanetler Dairesi'nde, Hz. Fatıma'nın bir hırkasıyla birlikte sonraki dönemlerde üzerine nesih

²⁰ Buhârî, "Eşribe", 30; Müslim, "Eşribe", 88.

14- Hz. Peygamber'in kılıcı (TSM, nr. 21/130)

hatla ayet ve vefkler yazılmış işlenmiş ve sade bir iç gömleği sergilenmekte ve buna “kamîs-i fahrü'n-nisâ” denilmektedir. Ayrıca deve tüyü rengi yünlü kumaştan mavi astarlı, göğsü örme düğmeli, yakasız, geniş kollu, feraceyi andıran işlenmiş sade bir giysi de Hz. Fatıma'ya nispet edilmektedir.

Kamîs-i Seyyidü'ş-şühedâ

Mukaddes Emanetler Dairesi'nde, beyaz kalınca bir kumaştan, kısa kollu ve yakasız olup ön açıklığında sekiz yuvarlak düğme bulunan Hz. Hüseyin'in “kamîs-i seyyidü'ş-şühedâ” adı verilen gömleğiyle, üzerinde kan lekeleri bulunan Hz. Hüseyin'in hırkasına ait olması muhtemel bir kumaş parçası da sergilenmektedir.

Mukaddes emanetler arasında geçmiş peygamberlere izafe edilen bazı eşyalar da bulunmaktadır. Bunlar arasında özellikle Osmanlı sultanlarının önemli törenlerde başlarına koydukları kahverengi kadife külah üzerine sarılmış beyaz tülbentli “destar-ı yusufî” adı verilen Hz. Yusuf'un sarığının ayrı bir yeri vardır.²¹

122 cm uzunluğunda ucuna yakın bir yerden budaklı düzgün bir ağaç dalı da Hz. Musa'ya izafe edilmektedir.

Mukaddes emanetler arasına Hz. İbrahim'e (Hz. Nuh'un tenceresi) nispet edilen silisli granitten oyularak yapılmış ve yontu izleri tesviye edilmeden bırakılmış 12 cm yüksekliğinde, 22 cm ağız çapında ve dibi ağızından geniş kazan formunda küçük bir taş kap vardır.

Kutsal emanetler arasında Hz. Yahya'ya izafe edilen

altın yıldızlı gümüş bir mahfaza içinde korunan kurumuş bir kol ve yuvarlak bir murassa mahfaza içinde saklanan bir kafatası parçası da bulunmaktadır.

Mukaddes emanetlerin bir bölümü de Haremeyn'e, özellikle Kâbe'ye ve Resulullah'ın kabrine ait olanlardır. Bunlar arasında Kâbe'nin kilit ve anahtarları, Hacerülesved mahfazaları, Tövbe kapısı kanadı, Kâbe olukları, Kâbe'nin kapısının ve Ravza-i Mutahhara'nın örtüleri, minber-i şerif sancakları, Hz. Peygamber'in kabrine ait örtüler ve toprak, Hz. Ebu Bekir'in, Hz. Fatıma'nın ve Hz. Ömer'in kabir örtüleri yer almaktadır.

İstanbul Beyazıt'ta Türkiye'nin tek hat müzesi Vakıflar'a bağlı faaliyet gösteren yapı aslında Beyazıt Külliyesi'nin medresesidir ve Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi adıyla bilinir. Müzede yazma ve levhaların yanı sıra taş üzerine yazılmış hat örneklerinden oluşan 277 parça mevcuttur. Medresenin dersane kısmı kutsal emanetler seksiyonu olarak düzenlenmiş olup ortasında 1884 tarihli Kâbe Kapısı'nın örtüsü yer almaktadır. Siyah kadife üzerine gümüş ve altın ipliklerle Fatıha suresi, İhlas suresi, Ayetü'l-kürsi, kelime-i tevhit, Kureys suresi, besmele, Neml suresinin 30. ayeti işlenmiş ve en altında hurma ağaçları meyveleriyle birlikte görülmektedir. Burada Kâbe'nin etrafını çeviren ipek sıra saten, kendinden desenli siyah Kâbe örtüsü de sergilenmektedir. Ayrıca burada sakal-ı şerifle bir şişe içinde Hz. Peygamber'in kabrinden alınmış toprağın yanında Mekke, Medine, Mina ve Müzdelife'yi tasvir eden minyatürler de teşhir edilerek Hz. Peygamber'in yaşadığı yerler hatırlatılmak istenmektedir.

21 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, c. 1, s. 104; *Cevdet, Târih*, c. 4, s. 236-237.

İstanbul'da Hz. Peygamber'in izlerini taşıyan başta Ebu Eyyub el-Ensarî olmak üzere ashaba ait kabir ve makamların da İstanbul'un kültürel dünyasının önemli belirleyicilerinden oldukları unutulmamalıdır.

Dinî ve tarihî değeri olan ve Hırka-i Saadet Dairesi'nde büyük bir saygı ve itina ile korunan mukaddes emanetler, İstanbul'un maddi ve manevi zenginliklerinin başında gelmektedir. İntikalinden itibaren mukaddes emanetler, İstanbul'a İslam dünyasının hem dinî hem de siyasi merkezi olma hüviyetini kazandırarak Osmanlı Hanedanı'nın meşruiyet ve devamlılığının simgesi oldu. Osmanlı padişahları İstanbul'un kültürel hayatının Hz. Peygamber, İslam büyükleri ve mukaddes mekânlar çerçevesinde oluşmasına önemli katkılar sağlayan bu eşyalara manevi saygılarının maddi kuvvet ve tezahürünü göstermek için tezyin ve tezhip yarışına girdiler. Doğrudan Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılığın işareti sayılan ve onun öğretisini yaşanan zamana ve hatta geleceğe taşımanın en önemli araçlarından birisi olan mukaddes emanetler, İstanbul'un dinî hayatının en önemli belirleyicilerinden birisi olma özelliğini günümüzde de sürdürmektedir.

KAYNAKLAR*

- Ağca, Sevgi, *Hırka-i Saadet*, İstanbul 2013.
Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, Kahire 1971.
Aydın, Hilmi, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul 2004.
Bozkurt, Nebi, "Tesbih", *DİA*, XL, 531.
Bozkurt, Nebi, "Mukaddes Emanetlerin Tarihi ve Osmanlı Devletine

İntikali", *MÜİFD*, 1997, sy. 13-15, s. 7-26.

Danişmend, İ. Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971-72.

Koçu, R. Ekrem, *Topkapı Sarayı*, İstanbul, ts.

Köprülü, Haşim, *Hırka-i Şerif ve Veysel Karanî*, İstanbul 1975.

Öz, Tahsin, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese*, İstanbul 1953.

Şenalp, M. Hilmi - Mustafa S. Küçükbaşcı, "Bi'set, Hicret ve Mi'râc Ekseninde;

Emânet, Medeniyet ve Hırka-i Şerif", *Keşkül*, 2013, sy. 26, s. 60-75.

Tanman, M. Baha, "Hırka-ı Şerif Camii", *DİA*, XVII, 378-379.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Saray Teşkilâtı*, Ankara 1945.

* Dipnotlarda yer almayan kaynaklar.